

१९२६

४६९

म. ग्रं. सं. ठाणे

व हव्वू.

पांच अंकी चित्रपट.

लेखक व प्रकाशक:

कृ. वि. करंदीकर, वकील.

सोलापूर गो. पेठ, घर नं. ४०.

मुद्रक:—

अनंत विनायक पटवर्धन.

‘आर्यभूषण’ प्रेस, पुणे.

किंमत तीन आणे.

१९२६.

अ. व.

१९२६

अर्पण व प्रस्तावना.

लोकरंजननिष्णात विदूषक स्वरोखरी.

‘ प्रचंडराव ढव्वू ’ हा अर्पितो ग्रंथ त्यास मी.

चुकीच्या समजुतीने वेडावलेल्या एका लठ्ठ मनुष्याची
योग्य सुधारणा झाली हा विषय या चित्रपटांत आहे.

सोलापूर
नागपचमी
शके १८४८

कृ. वि. करंदीकर.

२. ५२०

प्रचंडरात्रि हव्व.

नांदी व नमन

नाट्यकर्ता नरश्रेष्ठो महानाट्यविशारदः
पातु वो भगवान्देवः शंकरः परमेश्वरः ॥

सूत्र०:- (नांदी म्हणून नमन करीत) प्रथमारंभी
लंबोदर, संकलसिद्धीचा दातार, चतुर्भुज परशुधर, न
कळे पार वर्णिता; तो देव नटला गौरीबाळ, पार्यी
बांधेनि घागच्याघोळ, नादर तुंबर सहित मेळ सुटला
पळ विव्नासी; नटारंभी थाटियला रंग, भुजा नाचवी
हालवी आंग, सिंदूरविलेपने चांग, मुगुटी नाग मिरविला;
सकल सिद्धीचा दातार, जयाच्या रूपा नाही पार, तुका
म्हणे आमुचा दातार भवसागर तारील हा. (श्रीगणेश
गणासह खाली उतरून नृत्य व गायन करतो. हे
काही वेळ चालते)

श्रीग०:- भक्ता तुझे कल्याण असो; तुझे मनोरथ
परिपूर्ण होवोत. (श्रीगणेश गणासह वर जातो.)

सूत्र०:- आतां श्रीशारदेचं स्तवन करण्याकरतां—(नटी
येते.)

नटीः— मी शारदेचं स्तवन करते. आतां नमूं श्रीसर-
सिजोद्भवकुमारी, जी कां विलसे कविजिह्वाग्रीं, जिच्या
वरदें मूकहि करी, वाचस्पतीशीं विवाद; जी आनंद-
सरोवरमराळिका, जी चातुर्यचंपककळिका, जिच्या
कृपेची करुनि नौका, कविबालका नेत पैलतिरा; अंबे
तूं कविहृदयाब्जभ्रमरी, कां निजानंदसागरींची लहरी,
वाग्दली तूं बैसे जिह्वाग्रीं, विरुढे सकळ सर्वदा; तुझिया
कृपें विरंचीकुमरी, जन्मांध होती महाजोहारी, अतिमूढ
तो वेदार्थ करी, शक्रपर्दी बैसे रंक; रंभा उर्वशी तिलो-
त्तमा, सावित्री आणि मुख्य रमा, तुझ्या चातुर्यसमु-
द्राची सीमा, त्या हि कदा न पावती. (श्रीसरस्वती
मैत्रिणीसह खालीं उतरून नृत्य व गायन करते. हें
कांहीं वेळ चालतें.)

श्रीसर०:— तुमचें कल्याण असो; तुमचे मनोरथ परि-
पूर्ण होवोत. (ती मैत्रिणीसह वर जाते. वरून खालीं
पुष्पवृष्टि होते, विदूषक व बाल येतात.)

बालः— (हांसत) बाबा बाबा, आई आई, आपले
हे विचित्रकाका आज असे लडू कां झाले आहेत ?

सूत्र०:— (हांसून) आंगरख्यावर आंगरखे चढवून
ते प्रचंडराव ढव्बू बनले आहेत !

विदू०:- (नाचत नाचत) मला शिष्ट बनवा; कारण मी लड्डू असून लक्षाधीश आहे.

सूत्र०:- छे छे मित्रा, ही तुझी समजूत चुकीची आहे. शिक्षण आणि शहाणपण ही मिळविलीस तर तू शिष्ट बनशील.

विदू०:- तो प्रचंडराय ढबू शिष्ट बनला कां हो ?

सूत्र०:- हो हो.

बाळ०:- प्रचंडराव ढबू कुठं आहे ?

विदू०:- (बाळास खांद्यावर घेऊन नाचत) तो पाहिलास कां विशालपूरचा प्रचंडराव ढबू ?

बाळ०:- (निरखीत) वाहवारे वाहवा, काय गम्मत आहे ! (सर्व पाहत पाहत व हांसत हांसत जातात)

अंक १ ला.

प्रवेश १ ला.

स्थळ:- शर्करानंदाचें घर. तो हांसत जांभळ्या देत, डोळे मिचकावीत इकडे तिकडे फिरत आहे.

शर्क०:- (स्वगत) हा समजुतीचा घोटाळा कां ही घोटाळ्याची समजूत ? मागल्या जन्मी मी नंदीबैल

होतों कां नंदीबैल मी होता ? कसंहि असलं तरी नागरिक शिष्टमंडळाचा सभासद होण्याला मी योग्य आहंच. (विचारांत) कुठल्याशा पुराणांत, कोणच्याशा परमेश्वराच्या, कित्येकशा विभूती सांगितल्या आहेत; पण माझी मी एकच विभूति निवडून पसंत केली आहे. ही विभूति म्हणजे विशाल नंदीबैल. या विभूतिचिन्हावरून चटकन् माझी ओळख पटते. नागरिक शिष्टमंडळांत शिरण्याला पाण्यासारखा पैका खर्च झाला तरी बेहेत्तर, (मोहेरांच्या थैल्या भराभर ओतून मोहेरांचा ढीग करतो व थैल्या फेकून देतो) अन् वाटेल त्याची पायधरणी करावी लागली तरी हरकत नाही. (कुत्रे येते, त्यास कुरवाळून व त्याचे पाय डोकीस लावून) मोत्या, तुझी कांति किती शुभ्र आहेरे ! (गोंजारून सोडून देतो, ते जाते) भगीरथ प्रयत्न केला पाहिजे. भगीरथ म्हणून काय होतं बरं ? रथाचं चाक्र किंवा चाक्राचा रथ असं कांहीतरी होतं खरं, अन् भगीरथा ही एक गाडी असावी. मला ती गोष्ट नीटशी आठवत नाही, पण एवढं खरं की ज्यारीची खटपट म्हणजे भगीरथ प्रयत्न. (विचारांत) मला अक्षराची ओळख नाही अन् हिशेबाचा गंध नाही—नसला तर नसला. आमच्यासारख्या

भाग्यशाली प्राण्यांना अक्षर अन् हिशेब करायचे काय ? .
 आकाशांत एक शनेश्वर तर पृथ्वीवर ही शनेश्वरांची
 जोडी ! बरूचा बाण काळकूट विषांत बुडवून खडर्चा-
 वर वार केला की तें अक्षर ! खडर्चाच्या लढाईत सगळे
 खडे खर्ची पडले असते तर ही अक्षराची व्याद मागं
 राहती ना. हिशेब म्हणजे कोरडी किरकिर. एका पैशाला
 दोन आंबे तर चार पैशांचे किती ! आंबे बाजारांत पैसे
 घरांत अन् किरकिर शाळेंत ! मी या अक्षर—हिशेबांच्या
 तडाक्यातून निसटलों बुवा. आपला देवघेवीचा धंदा ठीक.
 जांभया घायच्या आन् झोप घ्यायची. जांभयांनी
 श्वासनळी साफ हेते तर झोपेनं फुफ्फुसं फैलावतात. ह्या
 देवघेवींत मला या प्रचंड देहाची प्राप्ति झाली ! आतां
 एकदां शिष्ट बनलों म्हणजे जन्माचं सार्थक झालं बुवा !
 जो तो मला लवून नमस्कार करील. पण मी ज्याला
 त्याला अशा लाथा मारीन, (तसें करतो त्यामुळें मेज
 अंगावर पडतें व त्यावरील काहीं वस्तु अस्ताव्यस्त
 पडतात व कांहीं तशा पडून फुटतात; तोल जाऊन तो
 पडतो व आंग चोळीत उठतो) माझ्या लाथांनीं मीच
 चीत झालों. असूं दे. आतां नागरिकशिष्टमंडळाची
 रचना करून त्यांत माझी कशी शोभः होईल त्याचा

आगाऊ अनुभव घेऊन पाहतो. (मध्ये मेज ठेवून भोव-
ताली शिष्टांची आसनें मांडून त्यावर मुखवटे ठेवतो व
स्वतः मेजावर उभा राहतो. तोल जाऊन पडतो, त्याच्या
आंगावर मेज, मुखवटे व आसनें पडतात. त्यामुळे त्यास
इजा होते. आवाज झाल्यामुळे बायको, मुलें व आई
घाबरून धांवत येतात व त्यास धरून नेतात. पडदा
पडतो.)

प्रवेश २ रा.

स्थळः— शर्करानंदाचें घर—तो हातापायास व कपा-
ळास पट्ट्या बांधून पलंगावर पडला आहे व कष्टानें
पट्ट्या ठाकठीक करीत आहे. काहीं वेळानें आई दृष्टीचें
सामान घेऊन येते.

आईः— तुला वरचेवर दृष्ट होते, काय करावें ?
आतां मात्र खास व्हायची नाही.

शर्क०ः— कशावरून ?

आईः— मी आज दृष्टीत सतरा मिरच्या अन् अठरा
बिठ्ठे घातले आहेत. (दृष्ट काढीत जांभया देत) काय
जबर दृष्ट ही ! सारख्या एकावर एक किती जांभया !
(दृष्ट आंत नेऊन चुलीत टाकते, आरती घेऊन येते व

ओवाळते, तो जवळील झांज घेऊन वाजवितो, कांहीं वेळानें दोघांस खाटामुळें ठसका लागतो, त्या धांदलींत आरती छतास लागून आगीचा भडका होतो, दोघांचीं आंगें पोळतात, दोघें धडपडत ओरडतात, बायको व पोरें घाबरून धांवत येतात व त्यांस धरून आत नेतात, तसें करण्यांत सर्वांची धांदल उडते, पडदा पडतो.)

प्रवेश ३ रा.

स्थळः— शर्करानंदाचें घर, तो चित्रकार व चरित्रकार बोलत बसले आहेत.

शक०ः— मी नागरिकशिष्टमंडळांत प्रवेश करणार आहे. अन् त्याकरतां माझ्या अनेक खटपटी चालू आहेत.

चित्र०ः— (मान डोलवीत) वाहवा वाहवा, ठीक ठीक.

चरित्र०ः— (मान डोलवीत) बेष बेष, पसंत पसंत.

शर्क०ः— त्यांतच मला माझ्या विभूतिचिन्हयुक्त चित्राची व गुणप्रशंसायुक्त चरित्रांची जरूरी आहे. उद्यां संध्याकाळपर्यंत एक हजार चित्रं अन् एक हजार चरित्रं तयार झालीं पाहिजेत. काय खर्च येईल बोला.

दोषेः— दोनशें मोहोरा.

शर्क०ः— ह्या ध्या दोनशें मोहोरा. (तसें करून) काम मात्र असं झकास करा कीं वावटळीनं धूळ जशी चहों-कडं पसरते तशी माझी कीर्ति चहोकडं पसरावी.

दोषेः— अर्थात्.

शर्क०ः— माझं ह्यणणं तुम्हाला पटलं याबद्दल मी तुमचं अभिनंदन करतो.

चित्र०ः—चित्रांचे मुख्य दोन प्रकार आहेत. मुंडेछाट चित्र अन् नखाशिखांत चित्रं. आपल्याला कोणत्या प्रकारची पाहिजेत ?

शर्क०ः— आम्हाला दोन्ही प्रकारचीं चित्रं हवींत. पण मी काही सूचना करतो त्या मात्र अवश्य लक्षांत ठेवा. माझं नाक न रुटं आहे खरं, परंतु चित्रांत तें सरळ येऊन दे. माझे डोळे पिचके आहेत खरे, परंतु चित्रांत ते कमलपत्राप्रमाणं शोभिवंत दिसावेत. माझी मुद्रा बावळट आहे खरी; परंतु चित्रांत ती चलाख चमकवा. माझं विभूति-चिन्ह नंदीबैल आहे बरं कां, त्याचं विशाल अन् मनो-हर चित्र माझ्या चित्रासमोर काढा.

चित्र०ः— ठीक आहे.

शर्क०:- चरित्रकार, माझ्या चरित्राचे तीन अध्याय लिहायचे. प्रत्येक अध्यायांत माझ्या तेजस्वी भाग्याचा लखलखीत प्रकाश पाडा. मुंजीच्या दिवशी वारसहक्कानं धनप्राप्ति हा पहिल्या अध्यायाचा मुख्य विषय; देवघे-
वीचा व्यापार हें दुसऱ्या अध्यायाचं मुख्य धोरण अन् तिसऱ्या अध्यायांत याचीच कांहीं तरी लांबलचक री ओढून सर्व चरित्राची इतिश्री करायची. या माझ्या साध्या कल्पनेंत तुम्ही आपल्या तरतरीत बुद्धीनं कांहीं खमंग चुटक्याची भर घालून माझ्या चरित्राचा चांगला चटकदार चिवडा बनवा.

चरित्र०:- निःसंशय. (परस्पर नमस्कार होऊन सर्व उठून पायऱ्या उतरून लागतात; शर्करानंदाच्या आडखळण्यानें सर्व पडतात; त्याच्या ओझ्यानें चित्रकार व चरित्रकार चेंगरतात; त्यांच्या थैल्यांतून रक्कम खाली पडते. तिघेहि कष्टाने उठून ती थैल्यात भरतात. रस्त्यावर लोक जमतात व हांसतात. शर्करानंद लंगडत लंगडत पायऱ्याना धरून वर जातो. बाकी दोघे रस्त्यावरून थैल्या घेऊन कष्टाने चालत जातात. पडदा पडतो.)

अंक २ रा.

प्रवेश १ ला.

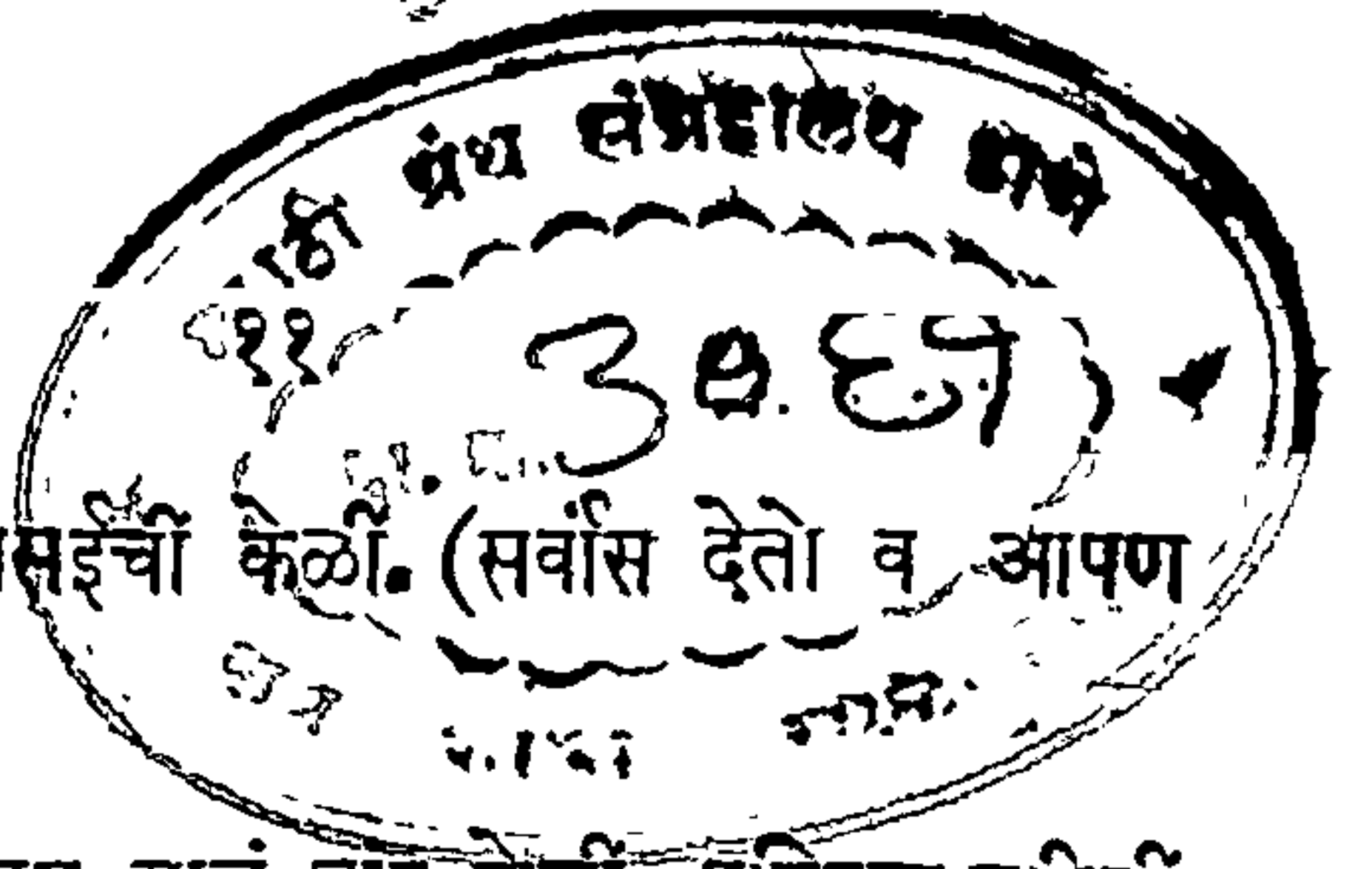
स्थळः— शर्करानंदांचें घर. फळफळावळ व मिठाई थाटानें मांडून ठेवली आहे; बाजूस उंसाच्या रसाचा हाडा भरून ठेवलेला आहे; काहीं वेळानें निरनिराळ्या रंगाचे चार बोके येऊन मिठाई खातात; इतक्यात शर्करानंद, अलबतराव गलबतराव गोमाजी व तिमाजी येतात.

शर्क०ः— अरेरे, या बोक्यांनीं फन्ना उडिवलाना; यांना खायला घालून उपयोग काय ? (बोक्यांना मारून घालवितो) बसा, सर्व मंडळी बसा. (सर्व तसें करतात) हे मथुरेचे पेटे घ्या. (सर्वांस देतो व आपण खातो.)

अल०ः— अलबत उत्तम उत्तम. खवा खमंग अन् साखर थोडी. (सर्व यथेच्छ खातात.)

शर्क०ः— हीं मस्कती डाळिंब पाहिलीत कां ? (सर्वांस देतो व आपण खातो.)

अल०ः— अलबत छान छान. माणकांचे दाणे आहेत बुवा ! (सर्व यथेच्छ खातात.)

शर्क०:- ही वसईची केळी. (सर्वास देतो व आपण खातो)

अळ०:- अलबत याचं नाव केळी. पहिल्या प्रतीचीं -रुचकर ! (सर्व यथेच्छ खातात.)

शर्क०:- ही नागपूरचीं संत्री. (सर्वास देतो व आपण खातो)

अळ०:- अलबत मधुर अन् रसरशीत, अस्सल जातिवंत संत्री.(सर्व यथेच्छ खातात.)

शर्क०:- या उंसाच्या रसाची गोडी तर बघा. (सर्वास पेले भरून देतो व आपण एक घेतो. सर्व पितात) हा निपाणीच्या उंसाचा रस.

अळ०:- अलबत, प्रत्यक्ष अमृत आहे. निपाणीला प्रथम उंसाचं बीं स्वर्गांतल्या अमरावतीहून आणलेलं आहे. (सर्व यथेच्छ पितात).

शर्क०:- सावकाश अन् यथेच्छ चालून दे.

अळ०:- अलबत, तस्संच चाललं आहे. (सर्वजण सर्व जिनसांचा फन्ना उडवितात; नंतर नाचतात, बागडतात, हात धुतात, ठेकरा देतात, पोटावरून हात फिरवितात,

बसतात व पान तंबाकू खातात व धूम्रपानाचे लोटच्या लोट तोंडांतून सोडतात.)

शर्क०:— आजचा हा बेत कसा काय झाला ?

अल०:— अलबत खासा झाला. तुमच्या या कर्तव्य-दक्षतेबद्दल आम्ही तुम्हांला अलबत शंभर प्रशंसापत्रं मिळवून देतो म्हणजे शिष्टपद अलबत तुमच्या हस्तगत होईल. फक्त शंभर मोहोरा मात्र अलबत द्या.

शर्क०:— मग बहार उडेल बुवा. ह्या व्या शंभर मोहोरा. (त्यास देतो).

तिघे:— नि:संशय बहार.

अल०:- अलबत बहार तर उडेलच उडेल; पण आपण शिष्ट बनल्याबद्दल सर्व नगरवासीयांतर्फे आपल्याला मानपत्र देऊन आम्ही आपल्या वैभवाचा अलबत कळस करू.

शर्क०:— (आनंदाने) तुमच्या या भावी सप्रेम कृतीबद्दल मी आतांच तुम्हाला नवे पोषाख अर्पण करतो.

अल०:— अलबत स्तुत्य, अलबत योग्य. (चौघे नव्या पोषाखाने सजतात, नाचतात, बागडतात, टाळ्याचा गजर करून आनंद प्रदर्शित करतात.)

चौधेः—(मोठ्याने) शर्करानंद गोडाजी खडीसाखरे भावी शिष्ट की जय (अशा जयघोषाने शर्करानंदाच्या हातास धरून त्यास घेऊन जातात. पडदा पडतो.)

प्रवेश २ रा.

स्थळः— शर्करानंदाचे घर, तो व धुरंधर बोलत बसले आहेत.

धुरं०ः— शर्करानंद, तुम्हाला माझी एक विनंती आहे.

शर्क०ः— काय विनंती आहे ?

धुरं०ः— तुम्ही नागरिकशिष्टमंडळांत शिरण्याची खटपट करू नये. (अलबतराव वगैरे चौघे येऊन बसतात)

अल०ः— कां करू नये, अलबत करावी.

धुरं०ः— शिष्ट होणाराच्या आंगी अनेक गुण असावे लागतात.

अल०ः— अलबत, शर्करानंदांत अनेक गुण आहेत.

धुरं०ः— त्यांना लिहितां वाचतां सुद्धां येत नाहीं.

अल०ः— अलबत येत नाहीं. लिहितां वाचतां येणं हा कांहीं गुण नव्हे. हें एक अलबत पोट भरण्याच्या अनेक साधनांपैकी साधन आहे असं मानण्यांत येतं. तुमची

समजूत तशीच असली अन् तुम्ही भिकारी असलां तर अलबत लिहिणं वाचणं शिका म्हणजे फुकट उपाशीं मरण्याच्या तावडींतून कदाचित् सुटला तर सुटल.

धुरं०:- तुम्ही माझी काळजी करूं नका. सर्व नागरिकांच्या हिताची गोष्ट लक्षात आणा.

अल०:- आम्ही अलबत तुमची काळजी करीत नाहीं. आम्ही अलबत सर्व नागरिकांच्या हिताची गोष्ट लक्षांत आणतो.

धुरं०:- मी एक नागरिक या नात्याने बोलतो, त्याची क्षमा करा.

अल०:- आम्ही नागरिक या नात्यानेच अलबत बोलतो. तुम्हाला एकवार क्षमा केली आहे. आमच्या शर्करानंदाचा पुन्हां असा उपमर्द कराल तर अलबत पस्तावाल, बघा पस्तावाल. शर्करानंद अलबत शिष्ट बनणारच, अन् मग त्यांच्या त्या विजयाबद्दल आम्ही त्यांना त्यांच्या योग्यतेनुरूप अलबत कांचनकरंडकांतून मानपत्र समर्पण करणार आहोंत.

शर्क०:- शाबास, अलबतराव शाबास; तुमचं म्हणणं योग्य आहे. कांचनकरंडकाला सोनं किती लागेल ?

अल०:- आपल्या नांवारूपाला शोभण्यासारखं म्हणजे

अलबत शंभर तोळे सोनं पाहिजे. पंचवीस पंचवीस तोळ्यांच्या चार चिपा घाच.

शर्क०:- एवढंच ना ? ह्या ध्या चार चिपा, शंभर तोळे सोनं.

(अलबतराव चिपा घेऊन खिशांत टाकतो.)

धुरं०:- हा काय मूर्खपणा शर्करानंद, संपत्तीचा असा अपव्यय करूं नका.

अल०:- अहो धुरंधर, अलबत तोंड आटपून बोला.

तिघे:- याचा चांगला खमंग समाचार घेतला पाहिजे.

अल०:- आम्ही अलबत सत्कार्य करीत असतांना त्यांत विघ्न उत्पन्न करणाऱ्या या दुष्ट प्राण्याला फांसावर लटकविला पाहिजे.

तिघे:- या रिकामटेकड्याला दुसऱ्याच्या उठाठेवी हव्यात कशाला ?

शर्क०:- धुरंधर, तुम्ही चालते व्हा नाहीतर बघा मग.

धुरं०:- (स्वगत) चाडालचौकडीनं बिचाऱ्याला घेरलं आहे. इथं उपदेश रुचणार कसा ? (उघड) मी आपली रजा घेतों. (जातो.)

तिघे:- भागुबाई कशी भ्याली.

अल०:- अलबत भ्यालीच पाहिजे. (सर्व आनंदानें टाळ्यांचा गजर करतात, पडदा पडतो.)

प्रवेश ३ रा.

स्थळ:- अलबतरावाचें घर, तो सोन्याच्या चार चिपा हातांत घेऊन खुळखुळत आहे, जमिनीवर टाकीत आहे, पुन्हा हातांत घेऊन आनंद पावत आहे.

अल०:- (स्वगत) हा डाव अलबत छान साधला. परवाचा तर पचनीं पडलाच आहे.

पडद्यांत- अलबतराव आहेत कां ?

अल०:- (गोंधळून स्वगत) सर्व करामत अलबत माझी अन् या चोरांना काय घायचं आहे ?

पडद्यांत- अलबतराव, अहो अलबतराव.

अल०:- आलों आलों, दम धरा. (झटपट चिपा पेटित ठेवून जातो व पुन्हा तिघांस घेऊन येतो. सर्व बसतात.)

तिथे:- आमच्या तीन चिपा अन् पाऊणशें मोहरा घ्या.

अल०:- (स्वगत) युक्ति केल्याशिवाय ही पडिा

अलबत टळणार नाही. (जातो व हात झाडीत तळमळत येतो व नाचू लागतो. उघड) हाय हाय काय वेदना ह्या ! देवा देवा, कसं करूं (गडबडा जमिनीवर लोळू लागतो.)

तिथे:— चुचुचु, अरेरे, काय झालं ?—(बाजूस ढोंग म्हणून कुजबुजतात.)

अल०:— अलबत हा विंचू आहे. तुम्ही आतां माझ्या भेटीची अलबत आशा धरूं नका. (ओकसा-बोकशीं रडतो. बायका पोरें जमतात. सर्व धांदल उडते, पडदा पडतो.)

अंक १ रा.

प्रवेश १ ला.

स्थळ:— शर्करानंदराचें घर, आंगणांतील मंडप, पोळ्याचा उत्सव. एक मोठा मातीचा बैल सजविला आहे. भोंवतीं आरास केलेली असून ठिकठिकाणीं चित्रकारानें दिलेलीं चित्रें टांगण्यांत आलीं आहेत. मुलीनीं फेर धरला आहे.

मुली:— (कधीं करिती लग्न माझें या चालीवर.)

दिससी तूं योग्य मोठा सकलांना पावसी ॥ध्रु०॥ कुणि
 तुला गंध चार्चिती, पुष्प वाहती, दीप दाविती, लख
 तुजपार्शी ॥१॥ सकलांना पावसी, ॥ कुणि तुला खाउ
 घालिती, पाणी पाजिती, लांब मिरविती, सणाच्या
 दीर्गी ॥२॥ सकलांना पावसी. ॥ कुणि तुझे शिंग
 ओढिती, पाय उचलिती, झूल हलविती, चक्र बहु
 खाशी ॥३॥ सकलांना पावसी. ॥

(कसा करिल भवपार हरि मज कसा करिल भव-
 पार या चालीवर.)

भला दिससि सरदार, खरोखर भला दिससि सरदार ॥ध्रु०॥
 शोभति तुजला शिंगे मोठी झूल तुझी जरतार ॥१॥
 खरोखर भला दिससि सरदार.

आम्ही सर्वाहि नामितो तुजला थोर तुझे उपकार ॥२॥
 खरोखर भला दिससि सरदार.

नंदीबैला पाहुनि तुजला हर्ष भरे मनिं फार ॥३॥
 खरोखर भला दिससि सरदार.

(मुली फेर सोडून फुगड्या, झिम्मा वगैरे खेळ खेळ-
 तात; नंतर त्यांना हळदकुंकू व खिरापत मिळाल्यावर
 त्या जातात. पडदा पडतो.)

प्रवेश २ रा.

स्थळः— शर्करानंदाचें घर. तो पुढील दाराच्या दोन्ही बाजूंस मजुरांकडून चित्रें चिकटवून घेण्याचें काम करवीत आहे व दोन्ही बाजूंस दोन डांब रेंववून त्यांवर तसलीच चित्रें चिकटवलेल्या पाट्या लाववून घेत आहे. लोक रस्त्यावर जमून पहात आहेत व हांसत आहेत.

शर्क०ः— (लोकास) मी सांगतो त्याप्रमाणं त्रिवार जयघोष करा. शर्करानंद गोडाजी खडीसाखरे भावी-शिष्ट-विभूति चिन्ह नंदीबैल की जय.

लोकः— नंदीबैल महाराज की जय, प्रचंडराव ढव्वू महाराज की जय, (एकजण अशा अक्षरांची पाटी शर्करानंदाच्या हातांत देतो व कांहींजण असल्या पाट्या हातांतून मिरवितात. याच नांवाचा जयघोष करण्यांत येऊन खदखद हंशा पिकतो व टाळ्यांचा गजर होतो. पडदा पडतो.)

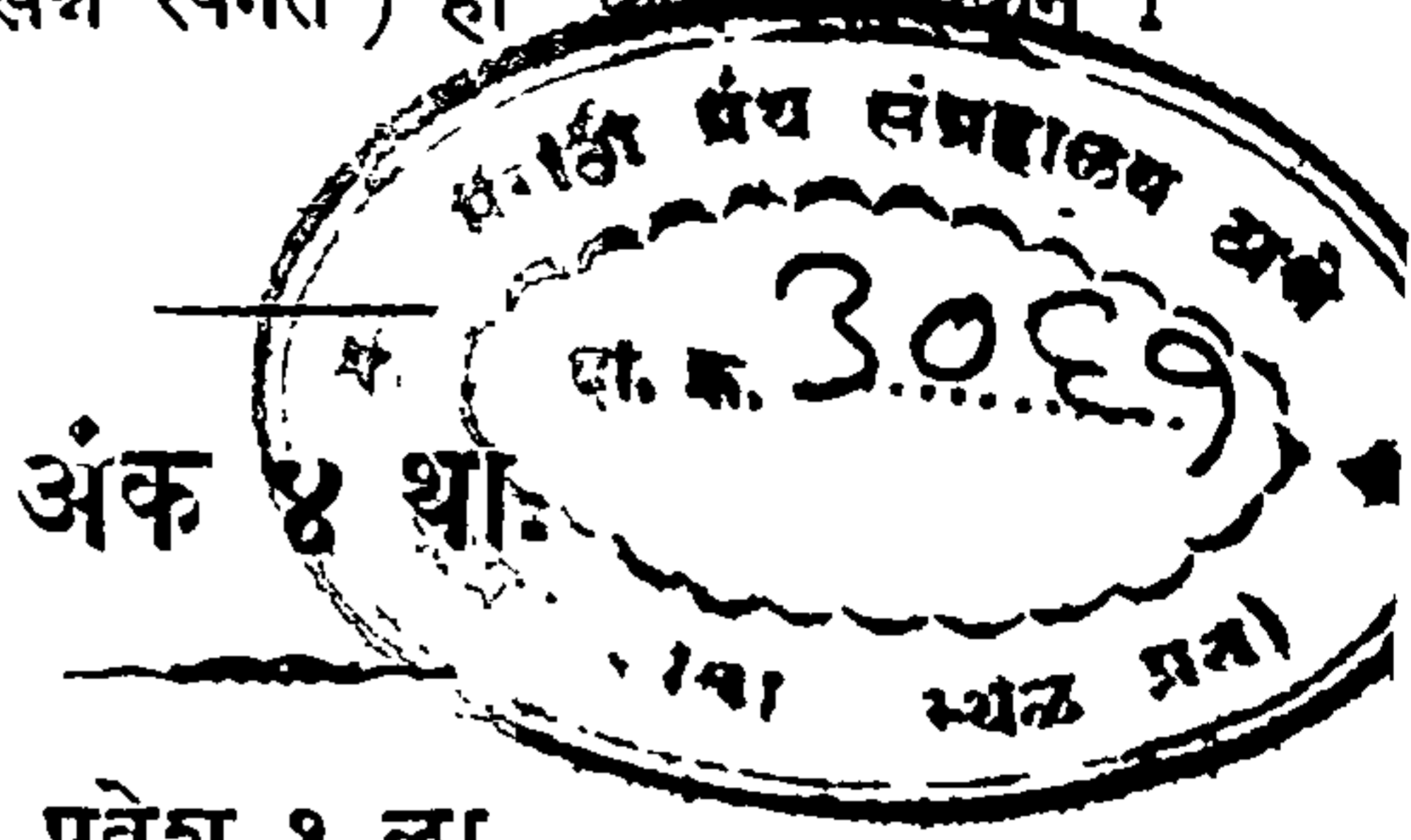
प्रवेश ३ रा.

स्थळः— शर्करानंदाचें घर. पुराणाचा थाट. चरित्रकार व्यासपीठावर बसून पुराण सांगत आहे. आसपास स्त्री-

शुरूष श्रोते ऐकण्यास बसले आहेत. बाजूस चरित्राचा ढीग व खिरापतीची दुरडी आहे.

चरि०:— नमः शर्करानंदाय, नमः गोडाजनिदंनाय, नमः खडीसाखरेः आडनांवाय; शर्करानंदाला नमस्कार असो, गोडाजीनंदनाला नमस्कार असो, खडीसाखरे हे ज्यांचे आडनांव बरं काय महाराज, त्यांना नमस्कार असो. सर्व गोडीच गोडी, जेथे कालाचे ठायीं—शर्करानंद धवलकीर्ति, शर्करानंद झोप घेती तस्मात्—शर्करानंद भव्यमूर्ति, सावधाने आयकावे—आ आ आ—सावधाने आयकावे. (निरनिराळ्या प्रकाराने डुलत डुलत गातो. असे कांहीं वेळ झाल्यावर त्यास हारतुरा व बुक्का अर्पण करण्यांत येतो. श्रोत्यांना बुक्का लावून पुष्पगुच्छ व चरित्र देण्यांत येते. या धांदलीत टवाळ पोरें बेटकुळ्या, कोंबडी व बदके तेथे सोडून देतात. तीं खिरापत खातात व इकडे तिकडे हिंडून त्रास देतात. त्यामुळे श्रोतेमंडलीत गडबड उडते. चरित्रकार व्यासपीठावरून तंबुच्यासह खाली येऊं लागतो तो अडखळून तंबुच्यासह खाली पडतो. तंबुरा फुटतो. त्यांच्या धक्यानें समया पडूनदिवे विझतात व तेल चरित्राच्या ढिगावर आणि खिरापतीवर सांडते. एकच गोंधळ माजतो.)

शर्क०:— (खिन्न स्वगत) हा काय भावकन !
(पडदा पडतो.)

प्रवेश १ ला.

स्थळ:— शर्करानंदाचें घर, तो खिन्न होऊन बसला आहे.

शर्क०:— (स्वगत) उद्यां प्रशंसापत्रं दाखल झालीं पाहिजेत, काय करावं ? अलवतराव नाही, गलवतराव, नाही, गोमाजी नाही, तिमाजी नाही. (गलवतराव गोमाजी व तिमाजी येतात.) वा: ! मंडळी आलीच. (उघड आनंदानें) या हो या; चौवांनाहि भरपूर शंभर वर्ष आयुष्य. ही आत्तांच तुमची आठवण काढली कीं तुम्ही तयार.

गल०:— (खिन्न) अलवतराव नाहीत.

गोमा०:— (खिन्न) पत्ता नाही, पार फरारी झाले.

तिमा०:— (खिन्न) विश्वासघात निव्वळ विश्वासघात.

शर्क०:— (गोंधळून) ही काय भानगड? प्रशंसापत्रं तयार आहेत ना? काचनकरंडक छान नक्षीदार झाला कां? मानपत्र नीट वठेल की नाही?

गल०:— कुठली प्रशंसापत्रं, कुठला काचनकरंडक अन् कुठलं मानपत्र! सगळे मनांतले मांडे.

शर्क०:— (गोंधळून) त्या शंभर मोहोरा—त्या चार चिपा—

गोमा०:— तें सर्व अलवतरावांनीं गट्ट केलं.

तिमा०:— त्याची आशा नको; त्यावर पाणी सोडा.

गल०:— पाणी काय म्हणून सोडा. (रागानें) अलवतराव मातीत गेला तर त्याला खणून वर काढूं अन् तें ओकवायला लावूं.

गोमा०:— तें सगळं पुढं होईल पण आतां उद्यांची वाट काय?

तिमा०:— मी तरी तूर्त तेंच म्हणतो.

गल०:— (निक्षून) शर्करानंद, तुम्ही असं करा. पुन्हां शंभर मोहोरा अन् चार चिपा आम्हाला द्या, अन् आत्तांच्या आत्तां आमच्याकडून तिन्ही कामं करून घ्या.

शर्क०:— (खिन्न) तुम्ही पुन्हां विलंब करणार नाही ना?

गोमा०:— आम्ही अलबतरावासारखे आहो काय ?
आतांच्या आतां.

तिमा०:— उशीर कशाला, झटपट शंभर प्रशंसापत्रं
काचनकरंडक अन् मानपत्र घेऊन आलोच. तुम्ही इथंच
आमची वाट पाहत बसा.

शर्क०:— बरं तर. (शंभर मोहोरा व शंभर तोळे
सोने देतो.) तिघे—शर्करानंदाचा जयजयकार असो.
(वेगाने जाऊं लागतात.)

शर्क०:— (आशेने) थांबा थांबा, मी तुमच्या बरो-
बर येतो.

गळ०:— नको नको, कांहीं जरूरी नाही. आपण
स्वस्थ बसा. (स्वगत) गळबताला हें ओझं कशाला ?
(तिघे जातात, शर्करानंद सचित बसतो, कांहीं वेळाने
अलबतराव येतो.)

अळ०:— (रागाने) ते तिघे चोर इकडे आले होते
ना ? कुठं गेले ? अलबत त्यांना चेचतो.

शर्क०:— काय झालं अलबतराव ?

अळ०:— लुच्चे लबाड, खोडसाळ पाजी. माझ्याक-
डून शंभर मोहोरा अन् चार चिपा घेऊन गेले अन्
आतां तोंड चुकावीत आहेत.

शर्क०:— अहो अलबतराव इतक्यात त्यांनी पुन्हां मजकडून शंभर मोहोरा अन् शंभर तोळे सोनं मागून घेतलं अन् आतां येतो म्हणाले.

अल०:— अलबत लुटारू, अट्टल दरवडेखोर. आतां ते कसचे येतात ? त्यांनी तुम्हालाहि फशिवलं आँ ?

शर्क०:— (आशेने) तुम्ही उद्यांची तजवीज काय केली आहे ?

अल०:— ह्या दगलबाजांचीं हाडं मऊ केल्याशिवाय अलबत मला कांहीं सुचत नाही. (अलबतराव वेगाने जातो. शर्करानंद खिन्न होऊन बसतो. पडदा पडतो.)

प्रवेश २ रा.

स्थळ:— ग्रामाधिकाऱ्याची कचेरी. भोंवती अनेक नागरिक जमले आहेत. प्रशंसापत्रें दाखल करण्याचें काम झपाट्याने चालू आहे. शर्करानंद व इतर शिष्ट होऊं इच्छिणारे इकडे तिकडे लगबगीनें हिंडत आहेत. असें कांहीं वेळ चालतें.

शिपाई:— (झंगट वाजवात) पाव घटका राहिली. (प्रशंसापत्रें दाखल करण्याची गर्दी होते.)

शर्क०:— (खिन्न स्वगत) विलक्षण, विलक्षण, कसलं विलक्षण ! चांडाळचौकडीनं सपशेल फशिवलं. एकहि प्रशंसापत्र नाही, मी शिष्ट बनणार कसा ? अगोदर शिष्टच नाही तर मग पुढचं मानपत्र कुठलं—मेवामिठाई, कपडे, मोहोरा चिपा-सगळं कीं हो फुकट गेलं. (मूर्च्छित होऊन पडतो. लोक ताळवेस व डोळ्यास पाणी लावतात, कांहीं वेळानें अर्धवट शुद्धीत येऊन बसतो व बरळतो) कायहो अलबतराव, तुम्हाला गलबत दिसलं कां? गलबतांत कोण कोण होते ! (कान देऊन) काय म्हटलं ? गोमाजी अन् तिमजी होते? या या, पुन्हां चौघंहि या अन् ह्या घ्या, मोहोरा अन् सोनं. (खिशांतून बाहेर मोहोरा आणि सोन्याचे तुकडे फेकतो) आणखी हा पोषाख हवा कां ? (कपडे काढून फेकूं लागतो. शिपाई व लोक सर्व जिनसा नीट उचलून त्यास डोळींतून घरीं पोंचवितात.)

शिपाई:— (झंगट वाजवून) वेळ झाली, आतां बंद. (कचेरीच्या दारांत फार गर्दी जमते. पडदा पडतो)

प्रवेश ३ रा.

स्थळ:— शर्करानंदाचें घर. तो आजारी अंथरुणावर

कण्हत पडला आहे. बाजूस धुरंधर बसला आहे.

शर्क०:— एकाच बचनागाची चार कांडकी हो; मला ठार केलं. त्यांच्या नादाला ब्यागून मी तुमचा व्यर्थ छळ केला त्याची क्षमा करा.

धुरं०:— झालं तें जाऊं द्या, त्याबद्दल खेद करूं नका.

शर्क०:— माझं सोनं कुठं आहे हो. (ग्रामाधिकारी कांहीं शिपायांबरोबर अलबतराव वगैरे चौघांस घेऊन येतो)

ग्रामा०:— हें पहा इथं आहे. ह्या घ्या दोनशें मोहोरा अन् हें घ्या दोनशें तोळे सोनं. परवा फेंकून दिलेला हा माल नीट ठेवा. (तो कष्टानें सर्व माल पेटित ठेवतो) तुम्ही या धुरंधराच्या सल्ल्यानं शिक्षण अन् शहाणपण संपादन करा म्हणजे मी तुमचं नांव नागरिक शिष्ट-मंडळांत दाखल करीन. अहो धुरंधर, यांना नीट सल्ला देऊन यांची सुधारणा करा.

धुरं०:— (नमस्कार करून) ठीक आहे.

शर्क०:— आपण थोडं बसावं. (नमस्कार करतो.)

ग्रामा०:— (नमस्कार करून) मला आतां वेळ नाही याची माफी असू दे. अलबतराव, गलबतराव आणि मंडळी चला, तुम्ही आपल्या भावी योग्य वर्तनावद्दल

जामिन घा. (तो ते चौघे व शिपाई जातात. पडदा पडतो.)

अंक ५ वा.

प्रवेश १ ला.

स्थळः— शर्करानंदाचें घर. तो मोठ्या कष्टानें मांडी घालून लिहीत आहे. वरचेवर मांडी बदलतो. कांहीं वेळानें निरनिराळीं पुस्तकें वाचून टिपणें करतो. असें कांहीं वेळ चालतें.

शर्क • :— (स्वगत) आज एवढं बस. (कष्टानें उठतो, तोल संभाळीत आडखळत आडखळत जातो. पडदा पडतो.)

प्रवेश २ रा.

स्थळः— मैदान, शर्करानंद मुलाच्या मदतीनें जोर काढीत आहे. तसें करण्यांत तो व मुलें दमतात, कांहीं वेळानें तो, धुरंधर व मुलें रस्सीखेंच, पादकंदुक वगैरे खेळ खेळतात. शर्करानंद अनेक वेळां तोल जाऊन पडतो. मुलें त्यास उठवितात, कांहीं वेळानें सर्ष उंच

जाळ्यावरून उड्या मारतात. त्यांत शर्करानंदाची त्रेधा उडून तो जाळ्यांत सांपडतो. मुलें त्यास बाहेर काढतात. नंतर सर्व पाण्याच्या खड्ड्यावरून उड्या मारतात. तसें करण्यांत शर्करानंद आंत पडतो. त्यास वर ओढण्यात बाकीचे सर्व हैराण होतात.

मुलें:— बजरंग बली की जय. (पडदा पडतो.)

प्रवेश ३ रा.

स्थळ:— मैदान, धुरंधर व शर्करानंद मुलांकडून अनेक प्रकारच्या कवायती करून घेत आहेत. कांहीं वेळ तसें झाल्यावर सर्व रांगेने उभे राहून वाद्याच्या जयघोषांत श्रीसमर्थवचन म्हणण्यांत येते.

सर्व:— देह त्यागितां कीर्ति मार्गें उरावी, मना सज्जना हीच क्रीया करावी, मना चंदनाचे परी त्वा झिझावें, तरी अंतरीं सज्जना निववावें. श्रीसमर्थ रामदास महाराज की जय. (सर्व श्रीसमर्थांच्या चित्रांचें निशाण पुढें ठेऊन कूच करित जातात. पडदा पडतो.)

प्रवेश ४ था.

स्थळ:— सभागृह, नागरिकशिष्टमंडळ बसलें आहे. त्यांत शर्करानंद व धुरंधर आहेत.

ग्रामा०:-आपल्या नागरिकशिष्टमंडळांत (बोटा
 दाखवून) हे दोन सदगृहस्थ निवडून घेतले आहेत,
 त्यांना मी ह्या सनदा अर्पण करतो. (तसें केल्यावर
 पानसुपारी अत्तरगुळाव देण्यांत येतो) आजची सभा
 बरखास्त. (पडदा पडतो.)

समाप्त.

कृ. वि. करंदीकर यांचो पुस्तके.

सती अहिल्या (होळकर) सप्तांकी नाटक, कृष्णकृपा
नाटक, भगीरथ, रामजन्म, प्रल्हाद, शाकुंतल, वेणीसंहार,
उत्तररामचरितं, कलियुगातील परशुराम, फक्कडराव लगे,
गोपाळकाला चित्रपट, पंचरंग, प्रसादपुष्पसुगंध, तर्क,
मंगलमूर्ति मारेया.

